

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Emmie Anna Erika Sumelius

Tills döden skiljer oss åt
En komparativ studie av den efterlevande makens
arvsrättsliga skydd i svensk och finsk rätt

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Uta Bindreiter

Termin: VT 2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Uppsatsämnet	6
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställningar	7
1.4 Avgränsning	7
1.5 Metod	7
1.6 Material	8
1.7 Forskningsläge	9
1.8 Disposition	9
2 KORT OM SKYDDSVÄRDE OCH INTRESSEKONFLIKTER PÅ FAMILJERÄTTENS OMRÅDE	10
3 MAKES ARVSRÄTT I SVERIGE	13
3.1 Historisk bakgrund	13
3.2 Införandet av makes arvsrätt	14
3.3 Makes arvsrätt i svensk rätt idag	18
3.3.1 Makes arvsrätt framför gemensamma bröstarvingar	18
3.3.2 Makes arvsrätt och särkullbarn	19
3.4 SOU 1998:110	20
4 FINLAND	22
4.1 Rättsutvecklingen sedan 1809	22
4.2 Efterlevande makes ställning i finsk rätt	23
4.2.1 Rätten till oskiftat bo	23
4.2.2 Makes arvsrätt i finsk rätt	26
4.3 Framtida reformbehov	26

5 ANALYS	31
BILAGA: UTDRAK UR FÄB	35
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	38
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	41

Summary

In 1988, the surviving spouse received the right to inherit before the direct heirs in Sweden. The amendment was part of a larger reformation in the area of inheritance and matrimonial law. The previous formulation of the law was considered to be based on outdated views on society and family, and the time was right for a transformation. The financial security of the spouse was fortified at the expense of the direct heirs', but the children of the deceased person in a previous marriage (or relationship) kept their right to inherit immediately after the death of their parent. One of the key motives for adapting the new amendment was that the surviving spouse, who usually had reached a high age, was more in need of financial support than the direct heirs were. The direct heirs were usually middle aged and in a financially stable part of their lives. Therefore, the previous system had lost both social and financial importance for the direct heirs.

Ten years later the amendment was investigated through a government inquiry, SOU 1998:110. The inquiry focused on how good an impact the amendment had achieved, and whether any difficulties had arisen in the application or not. The legal advisers came with a few suggestions for minor changes, but as a whole the amendment had filled its purpose.

In Finland, the surviving spouse will inherit only if there are no direct heirs or legatees. Instead, the surviving spouse has the right to remain in the joint residence, regardless of the direct heirs, other heirs or any appointments in a will. This right of use concerns the joint residence of the spouses and the household goods, unless the surviving spouse has got a residence fit as a home of their own. There have been no initiatives for changing the current system in Finland.

In this thesis I have chosen to study the Swedish and the Finnish model, in order to find advantages and disadvantages of them both. The objective of the

thesis has been to examine whether the Finnish model can provide alternative solutions for the difficulties that have arisen in Sweden.

The thesis shows that the Finnish model may provide some solutions to the difficulties that arise in the application of the spouse's right to inherit in Sweden. However, the societal values and how each country has decided to balance the different interests between the concerned parties are somewhat different, and therefore prevent a joint solution.

Sammanfattning

Makes arvsrätt infördes i Sverige år 1988 i samband med en större reform på både äktenskapsrättens och arvsrättens område. Den tidigare arvsrättens utformning ansågs vara grundad på en föråldrad syn på både familjen och samhället, och det var dags för en förnyelse. Den efterlevande makens skydd stärktes på de gemensamma bröstarvingarnas bekostnad, men särkullbarnen fick dock behålla sin förtur till arv. Ett av de mest centrala motiven till lagändringen var att den ofta ålderstigna efterlevande maken var i större behov av arvet än bröstarvingarna, som i allmänhet var självförsörjande och redan i medelåldern. Den dåvarande arvsordningen hade således tappat i social och ekonomisk betydelse för bröstarvingarna.

Tio år senare undersöktes hur väl lagändringen fått genomslag genom SOU 1998:110. Det utreddes också huruvida den praktiska tillämpningen gett upphov till svårigheter eller inte. De sakkunniga kom med några förslag till mindre ändringar, men i sin helhet hade makes arvsrätt fungerat väl.

I Finland har den efterlevande maken endast arvsrätt ifall det inte finns bröstarvingar eller testamentstagare. Huvudregeln är att den efterlevande i stället har rätt att förbli i den gemensamma bostaden, oberoende av om något annat följer av arvsordningen eller om annat förordnats genom testamente. Denna nyttjanderätt omfattar bostad och bohag i den gemensamma bostaden och rätten är absolut, om inte den efterlevande i sin egen förmögenhet äger en bostad som är lämplig som hem. I Finland har det inte tagits några initiativ till att ändra på den nuvarande ärvdabalken.

I denna uppsats har jag valt att studera både den finska och svenska modellen, för att finna fördelar och nackdelar med bägge av dem. Uppsatsen har haft som syfte att utreda huruvida de problem som uppstår i den svenska modellen kunde lösas m.h.a. den finska modellens utformning.

Undersökningen har utmynnat i slutsatsen att den finska modellen i viss mån kunde erbjuda lösningar på den problematik man stött på i Sverige. Det som dock hindrar en sammansmältning av de två modellerna är att värderingarna och intresseavvägningarna bakom den svenska respektive den finska modellen är av olika slag.

Förkortningar

FB	Föräldrabalk (1949:391)
FÄB	Finlands ärvdabalk 5.2.1965/40
KöpL	Köplag (1990:931)
ÄB	Ärvdabalk (1958:637)
ÄktB	Äktenskapsbalk (1987:230)

1 Inledning

1.1 Uppsatsämnet

”Alla äktenskap slutar med skilsmässa eller döden” – så lät en kampanj i Finland som hade för avsikt att uppmärksamma äkta par på rättens innehåll och uppmana till att skriva testamente eller äktenskapsförord. Väldigt många funderar inte över arvsrättsliga frågor innan det blir aktuellt, dvs. då ett dödsfall inträffar. Arvsrätten kan ställa till med både överraskningar och tragedier och utfallet av arvskiftet kan bli något helt annat än vad man förväntat sig, speciellt om den avlidne inte funderat över sin kvarlåtenskap innan sin död.

När en av makarna i ett äktenskap dör i Sverige, ärver den efterlevande maken framför gemensamma bröstarvingar med fri förfoganderätt. I Finland har däremot den efterlevande maken ingen arvsrätt, utan bröstarvingarna ärver direkt. Den efterlevande maken har dock rätt att sitta i s.k. oskiftat bo till sin död och åtnjuter ett starkt skydd genom denna nyttjanderätt.

Trots den gemensamma historien Finland och Sverige emellan så har länderna valt väldigt olika lösningar när det gäller den efterlevande makens arvsrättsliga ställning. Denna uppsats ska studera dessa lösningar ur en komparativ synvinkel.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka makens arvsrätt i svensk rätt, samt att jämföra denna med den efterlevande makens ställning i finsk rätt. Jag ska utreda om syftet med makes arvsrätt har uppfyllts i Sverige och ifall det finns någon problematik kring den efterlevande makens rätt till arv. För att kunna införa en komparativ aspekt måste jag först redogöra för den finska

lagstiftningens utformning och undersöka huruvida det finns några reformtankar kring den efterlevande makens skydd i Finland.

1.3 Frågeställningar

För att uppnå syftet med uppsatsen kommer följande frågeställningar att fungera som utgångspunkter:

1. Varför infördes makes arvsrätt i Sverige år 1988?
2. Har lagstiftningsreformen uppfyllt sitt syfte?
3. Har reformen gett upphov till problem eller svårigheter i tillämpningen?
4. Kunde den finska modellen fungera som ett alternativ till den svenska modellen?

1.4 Avgränsning

Den efterlevande makens ställning påverkas även av den äktenskapsrättsliga regleringen, men av utrymmesskäl är uppsatsen begränsad till det arvsrättsliga och kommer inte att omfatta en studie av t.ex. giftorätt eller bodelning. På arvsrättens område har jag begränsat mig till makes arvsrätt, och kommer endast att kort nämna bröstarvingarnas laglott och testationsrätten, där det är relevant för sammanhanget.

1.5 Metod

I denna uppsats kommer jag att använda mig av den komparativa metoden. Den komparativa metoden innefattar en jämförelse av två eller flera rättssystem. Det centrala i metoden är att förstå likheter och olikheter mellan rättssystemen. Min avsikt är att använda metoden som ett instrument av

praktiskt värde, dvs. att utreda ifall den finska modellen kan erbjuda lösningar på problem inom den svenska modellen.¹

För att kunna ställa två rättssystem emot varandra måste jag även använda mig av den rättsdogmatiska metoden. Genom att studera allmänt accepterade rättskällor, dvs. lagstiftning, praxis, förarbeten och litteratur, skapar jag ett underlag för komparationen.²

För att besvara fråga 1—3, kommer jag att använda mig av en löpande analys. Frågorna är av en sådan beskaffenhet att de per automatik besvaras löpande genom undersökningen av t.ex. förarbeten och statliga utredningar på rättsområdet. Fråga 4 besvaras i analysen i avsnitt 5.

1.6 Material

I avsnitt 2 baseras resonemanget på en artikel av Anna Singer och doktorsavhandlingen *Arvsrätt eller rätt till arv – en studie om arvsberättigade och kvarlåtenskapens fördelning* av Karin Kulin Olsson.

Avsnitt 3 utgör en studie av förarbeten, gällande lagstiftning och SOU 1998:110. Jag har även tagit stöd av lagkommentarer från databasen Zeteo.

Avsnitt 4.1—4.2 baseras närmast på två finska verk, *Suomen jäämistöoikeus I – Perintöoikeus* [Den finska successionsrätten I – Arvsrätten] och *Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa* [Efterlevande makes ställning i successions- och skatterätten]. I avsnitt 4.3 granskar jag ett betänkande ifrån det finska justitieministeriets arbetsgrupp, betänkande 2004:6.

---

¹ Se Valguarnera s. 141.

² Se Kleineman s. 21.

1.7 Forskningsläge

Karin Kulin Olsson har i sin doktorsavhandling *Arvsrätt eller rätt till arv – en studie om arvsberättigade och kvarlåtenskapens fördelning*, diskuterat bl.a. makens arvsrätt och samhällsliga faktorer som inverkar på arvsrättens utformning. Centrala verk ur doktrinen är bl.a. *Rätt arv – Fördelning av kvarlåtenskap* och *Arvsrätt: en lärobok om arv, boupredning och arvskifte* av Åke Saldeen.

1.8 Disposition

Jag har valt att inleda uppsatsen i avsnitt 2 med en kort genomgång av innebörden av skyddsintressen och skyddsvärden, för att belysa deras betydelse på familjerättens och arvsrättens område.

Undersökningen inleds i avsnitt 3.1 med en historisk tillbakablick i den svenska arvsrätten. Därefter redogörs för den svenska rätts utformning både idag och innan reformen ifrån 1988 i avsnitt 3.2 och 3.3. Vidare uppmärksammas eventuella problem och svårigheter som uppstått i och med lagreformen. Som avslutning på den svenska delen granskas hur väl lagreformen har uppfyllt sitt syfte genom SOU 1998:110 i avsnitt 3.4.

Därefter redogörs i avsnitt 4.1 kort för den finska rättsutvecklingen (sedan separationen ifrån Sverige år 1809), och den finska lagstiftningens utformning idag i avsnitt 4.2. Som avslutning på den finska delen blickar jag framåt i avsnitt 4.3 för att undersöka ifall det finns någon reformvilja eller några reformbehov i den finska rätten.

Uppsatsen avslutas i avsnitt 5 genom en sammanfattande analys.

2 Kort om skyddsvärde och intressekonflikter på familjerättens område

Innan jag redogör för utformningen av lagrummet är en kort kommentar om familjerättsliga regler i allmänhet på sin plats. Det är viktigt att ha i åtanke att reglerna på familjerättens område ger uttryck för de mest grundläggande värderingarna i samhället. Familjerätten formas av kulturella, sociala, historiska, politiska och religiösa faktorer och är i hög grad en produkt av det samhälle vi lever i.³

Vidare så har den familjerättsliga lagstiftningen olika funktioner, vilka ligger till grund för hur reglerna utformas. Tre av dessa funktioner kan enkelt identifieras och är som följer:

1. Handlingsdirigerande funktion
2. Konfliktlösande funktion
3. Skyddsfunktion

Den handlingsdirigerande funktionen har för avsikt att styra medborgarnas beteende i en viss riktning, och följer ofta ett allmänt accepterat beteendemönster eller ideal. Denna funktion är återkommande på flera rättsområden och just på familjerättens område stöder denna funktion primärt bestående familjekonstruktioner, dvs. kärnfamiljen⁴. Anna Singer uttrycker det på följande sätt:

---

³ Se Singer, *Familjerätten – en kulturyttring?* s. 243.

⁴ *Ibid.* s. 245.

De familjerättsliga reglerna kodifierar i stor utsträckning de normer som har utvecklats i samhället för relationerna mellan makar samt mellan föräldrar och barn.⁵

Den konfliktlösande funktionen innebär att rätten spelar en avgörande roll som ett lösningsinstrument i konfliktsituationer. Inom familjerätten kan det dock vara svårt eller nästan omöjligt att i förväg avgöra hur en tvist ska lösas. Det är heller inte i alla lägen optimalt att ha en bestämmelse som avgör hur tvisten ska lösas i det enskilda fallet. Tvisterna innefattar familjer och deras personliga relationer inom vilka det inte alltid är entydigt vad som är rätt eller fel. Familjerätten karaktäriseras därför av rättsregler som, istället för att erbjuda en konkret lösning (jämför t.ex. påföljder vid fel i vara enligt 30§ KöpL), definierar beslutskriterier utifrån vilka en konkret lösning kan hittas. På detta sätt kan regeln ändå fungera konfliktlösande. Ett gott exempel är beslutskriteriet ”barnets bästa” i föräldrabalken, vilket får en egen praktisk betydelse i varje enskild vårdnadstvist.⁶

Den mest väsentliga funktionen för diskussionen i denna uppsats är skyddsfunktionen. Stora delar av den familjerättsliga regleringen är utformad som ett skydd för en svagare part, t.ex. barn i förhållande till sina föräldrar eller den ekonomiskt svagare maken i förhållande till den ekonomiskt starkare maken. Skyddsbehovet bestäms av värderingar i samhället och avgör vem eller vad som är skyddsvärt.⁷ Finns det flera skyddsvärda subjekt, krävs en intresseavvägning för att klargöra vilket skyddssubjekt som är mer skyddsvärt.

Skyddsfunktionen och -värdet blir intressanta för diskussionen i uppsatsen då avvägningen i mångt och mycket utgår ifrån vilken part som är mer skyddsvärd – efterlevande make, eller bröstarringarna? Resonemangen kring skyddsvärdet går att läsa i förarbetena och även i SOU 1998:110 där det

---

⁵ Se Singer, *Familjerätten – en kulturyttring?* s. 245.

⁶ Ibid. s. 246.

⁷ Ibid. s. 247.

framgår att arvsrätten är en avvägning mellan två motstående intressen. Dels arvlåtarens rätt att fritt avgöra vad som händer med hens egendom, dels bröstarvingarnas intresse av att ärva sina föräldrar.⁸

---

⁸ Se SOU 1998:110, s. 221.

3 Makes arvsrätt i Sverige

3.1 Historisk bakgrund

Den arvsrättsliga regleringen kännetecknas av långsamma förändringar och på vissa områden speglar lagrummet en fluten tid och ett annorlunda samhälle. Därför är det särskilt viktigt att förstå den historiska aspekten ifall man vill fördjupa sig i arvsrättens utveckling.⁹ Jag har valt att börja tillbakablicka när makes arvsrätt började bli aktuell, dvs. på 1900-talets början.

Utomäktenskapliga barn fick lika arvsrätt som inomäktenskapliga barn efter sin mor år 1905. Detta sågs som det första steget bort ifrån idén om att arv endast följer av traditionella familjekonstruktioner och tanken om att det biologiska släktskapet berättigade till arv blev starkare. Utvecklingen resulterade i bl.a. mycket diskussion kring huruvida de utomäktenskapliga barnen även skulle ärva sin far. Svårigheter med t.ex. bevisning av faderskapet, faderns ”legitima” familj och det svaga sociala bandet mellan utomäktenskapliga barn och deras far, satte dock käppar i hjulen för utvecklingen. Det biologiska släktskapet som grunden för arvsordningen fick fullt utslag först år 1969, då utomäktenskapliga barn erkändes arvsrätt efter sin far.¹⁰

Efter det biologiska släktskapets genomslag stod bröstarvingarnas arvsrätt i fokus och var den mest centrala delen av arvsrätten. Detta går att läsa i t.ex. SOU 1925:43 där det stadgas att: ”Skyldemäns arvsrätt har sin faktiska grund i det naturliga blodsbandet”.¹¹ Man utgick fortfarande ifrån kärnfamiljen som den dominerande familjekonstruktionen, och äktenskapet låg som grund för familjelivet.¹² Redan på 1920-talet var det dock klart att arvsrättens

---

⁹ Se Brattström och Singer s. 19.

¹⁰ Ibid. s. 21f.

¹¹ Se SOU 1925:43, s. 103.

¹² ”Den medverkande grunden blir då främst samhörigheten inom den å äktenskapet grundade familjen.”, SOU 1925:43 s. 103f.

utformning inte bestämdes av en enda faktor, utan att det var en sammantagen avvägning mellan sociala, ekonomiska och politiska faktorer.¹³

Arvsrättens uppgift på denna tid var att bevara den ekonomiska och sociala kontinuiteten mellan arvlåtaren och arvingen, och var således mest väsentlig för bröstarvingarna och kommande generationer. Det rådde konsensus om att det var bröstarvingarna som skulle ha förtur till arv, och det ansågs t.o.m. att arvsrätten fanns till för bröstarvingarna.¹⁴

Den efterlevande skyddades innan 1928 endast av den äktenskapsrättsliga reglerna, och då närmast av giftorätten.¹⁵ 1928 års arvslag gav för första gången den efterlevande maken rätten att ärva med fri förfoganderätt, men endast före arvingar i den andra arvsklassen. Arvingarna i den andra arvsklassen hade på samma sätt som bröstarvingarna idag rätt till efterarv.¹⁶ Bröstarvingarnas förtur resulterade ofta i att den efterlevandes hem splittrades och till att hen måste flytta från det gemensamma hemmet. Kort efter att 1928 års arvslag trätt i kraft kunde det konstateras att regleringen inte var optimal och att utfallen var otillfredsställande. En reform fick dock vänta till år 1988 då makes arvsrätt infördes.¹⁷

3.2 Införandet av makes arvsrätt

År 1988 infördes makes arvsrätt genom 3 kap. 1 § ÄB. Lagändringen var en del i ett övergripande reformarbete inom äktenskapsrätten.¹⁸ Efterlevande make har sedan dess ärvt före gemensamma bröstarvingar med fri förfoganderätt, och bröstarvingarna har haft rätt till efterarv och laglott. De tidigare skälen för att prioritera bröstarvingarna hade föråldrats och nya skäl till att stärka den efterlevande makens skydd hade utvecklats.¹⁹

---

¹³ Se SOU 1925:43 s. 103f.

¹⁴ Ibid. s. 110f.

¹⁵ Se Brattström och Singer s. 23.

¹⁶ Ibid. s. 76.

¹⁷ Ibid. s. 23.

¹⁸ Se prop. 1986/87:1 s. 1.

¹⁹ Se SOU 1981:85 s. 194.

Bröstarvingarnas förtur till arv hade varit avgörande för släkten i det svenska bondesamhället, men förturen kunde inte längre motiveras utifrån samma ståndpunkter utan lagrummet var i behov av reform. Ur lagförslaget framgår att ett av de mest avgörande skälen för att införa makes arvsrätt var att arvet tappat i social och ekonomisk betydelse för bröstarvingarna under 1900-talet. Över tid hade lagstiftningen även medfört negativa effekter för den efterlevande maken. Ett tillhörande argument var att det dessutom skulle vara naturligt för bröstarvingarna att avstå sin förtur till arv till förmån för deras efterlevande förälder.²⁰

Arvets ekonomiska betydelse hade över tid minskat för bröstarvingarna och ökat för den efterlevande maken. Detta i.o.m. att bröstarvingarna oftast var vuxna vid den ena förälders frånfälle och rent ekonomiskt var helt självförsörjande, medan den efterlevande redan hunnit uppnå relativt hög ålder.²¹ Detta styrktes av att det var allmänt förekommande att bröstarvingarna avstod från sitt arv till förmån för den efterlevande föräldern.²² Av SOU 1981:85 framgår tydligt att en lagändring i denna riktning skulle vara en naturlig följd av samhällsutvecklingen.²³

Departementschefen framhöll att den efterlevande maken nu ansågs mer skyddsvärd än tidigare, men endast i förhållande till gemensamma bröstarvingar. Särkullbarnen ansågs inte ha lika nära förhållande till den efterlevande maken som en bröstarvinge. Därmed var det inte rimligt att ett särkullbarn skulle få vänta med att få ut sin arvslott efter den först avlidne tills den efterlevandes död. Vidare så uppmärksammades risken för att den efterlevande spenderar den först avlidnes kvarlåtenskap innan det är dags för

---

²⁰ Se prop. 1986/87:1 s. 82.

²¹ Se SOU 1981:85 s. 191f.

²² Se prop. 1986/87:1 s. 82.

²³ Se SOU 1981:85 s. 195: ”En principiell omläggning av arvsordningen som sätter efterlevande make framför bröstarvinge och låter den senare vänta på arvet tills dess båda föräldrarna är döda kan alltså inte uppfattas som någon revolutionerande tanke. Det ligger i linje med den utveckling som skett på detta område och de ändrade samhällsförhållandena.”

särkullbarnet att få ut sitt arv.²⁴

Något som också talade för en lagändring var att det dåvarande regelsystemet ofta medförde en splittring i hemmet och bohaget för den efterlevande maken. Detta stämde inte överens med det starka sociala intresse den efterlevande hade att undvika en sådan livssituation.²⁵ Den efterlevande fann sig ofta i en obekväms situation där hans egendom minskat och levnadsstandarden ändrat.²⁶

Ett ytterligare skäl till att införa arvsrätt för efterlevande make var att det skulle utgöra en tillnärmning till Danmarks, Norges och Islands arvsrätt. I dessa länder åtnjöt den efterlevande maken ett starkare skydd, och en enhetligare nordisk rättsbas var, eftersträvansvärd. Skyddet i Finland motsvarade det svenska innan reformen.²⁷ En önskan av enighet bland de nordiska familjelagstiftningarna hade uttryckts av både Nordiska rådet och den svenska riksdagen.²⁸

Värt att nämna är att de familjelagssakkunniga ville stärka den efterlevande makens skydd ytterligare genom att avskaffa laglottsinstitutet. De ansåg att bröstarvingarnas rätt skulle ge vika för intresset att skydda den efterlevande maken, och att det var hög tid för denna reform att träda i kraft.²⁹

Den s.k. basbeloppsregeln ändrades också i och med reformen. Regeln hade tidigare varit en äktenskapsrättslig bestämmelse, som skyddat den efterlevande genom att garantera denna ett visst belopp vid en äktenskapsskillnad. Regeln gällde dock inte i de fall den avlidne efterlämnat både make och särkullbarn under 16 år. Ur lagförslaget framgår att man ville

---

²⁴ Se SOU 1981:85 s. 195.

²⁵ Ibid. s. 87.

²⁶ Ibid. s. 194.

²⁷ Se prop. 1986/87:1 s. 83f.

²⁸ Se SOU 1981:85 s. 195.

²⁹ Ibid. s. 211.

stärka den efterlevande makens skydd genom att garantera den efterlevande fyra prisbasbelopp³⁰ i alla situationer, även då den avlidne maken efterlämnat särkullbarn under 16 år. I och med reformen blev basbeloppsregeln en arvsrättslig bestämmelse i 3:1 2 st. ÄB.³¹ Man ansåg att det inte var rimligt att den efterlevande skulle, i så små dödsbon som regeln tar fasta på, dela med sig av kvarlåtenskapen med särkullbarn och testamentstagare.³²

Den praktiska betydelsen av regeln är att den efterlevande inte, då kvarlåtenskapen är av väldigt begränsad storlek, behöver överföra egendom till den avlidnas arvingar. I bedömningen beaktas den efterlevande makens ekonomiska situation i sin helhet, dvs. vad hen erhållit i bodelningen, vad som ingår i hens egen egendom och vad hen mottagit i arv eller genom testamente ifrån den avlidne maken. Endast om dessa sammanlagt inte mäter upp till fyra prisbasbelopp, kan minimiskyddet i basbeloppsregeln inkräkta på särkullbarnens eller testamentstagarnas rätt och tas ur kvarlåtenskapen. Skyddet är absolut och kan således inkräkta på särkullbarnens laglott. Det belopp den efterlevande får ur kvarlåtenskapen med stöd av basbeloppsregeln ses dock som arv och den första avlidne makens arvingar har därmed rätt till efterarv vid den efterlevande makens frånfälle.³³

Sammanfattningsvis infördes makes arvsrätt som en följd av den samhälleliga utvecklingen. Mest avgörande var att arvet tappat i social och ekonomisk betydelse för bröstarvingarna, men också att man ville undvika att den efterlevande makens hem skulle splittras.

---

³⁰ Prisbasbeloppet för år 2018 är 45 500 kr. Fyra basbelopp är således 182 000 kr. Se SCB: Statistiknyhet. *Prisbasbeloppet för år 2018*, <www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/priser-och-konsumtion/konsumentprisindex/konsumentprisindex-kpi/pong/statistiknyhet/prisbasbeloppet-for-ar-2018/> (Hämtad 2018-05-15).

³¹ Se prop. 1986/87:1 s. 89f.

³² Ibid.

³³ Se Brattström och Singer s. 81f.

3.3 Makes arvsrätt i svensk rätt idag

3.3.1 Makes arvsrätt framför gemensamma bröstarvingar

När ena maken i ett äktenskap dör, sker först en bodelning enligt de äktenskapsrättsliga reglerna, varefter ett arvskifte kan genomföras.³⁴ Idag ärver den efterlevande maken kvarlåtenskapen i sin helhet före gemensamma bröstarvingar, 3:1 ÄB. Bröstarvingarna har sedan rätt till efterarv ur den efterlevande makens kvarlåtenskap efter dennes död, 3:2 ÄB. Särkullbarn till den först avlidne har dock rätt att få ut sitt arv omedelbart, men kan avstå sig denna rätt till förmån för den efterlevande maken enligt 3:9 ÄB.³⁵ Särkullbarnens arv är skyddat av laglotten ifall det t.ex. finns ett testamentsförordnande om att den efterlevande ska ärva kvarlåtenskapen i sin helhet. Särkullbarnen kan, då de har rätt att omedelbart få ut sin andel, be om att få ut sin laglott, 7:1 ÄB. De gemensamma bröstarvingarna har däremot inget laglottsskydd mot den efterlevandes arvsrätt, utan deras rätt tillgodoses genom efterarvet.³⁶

Den efterlevande makens legala arvsrätt kan helt åsidosättas till förmån för någon annan genom testamente. Ifall testatorn så önskar kan t.ex. bröstarvingarna ärva direkt istället för den efterlevande maken. I dessa fall fördelas arvet på samma sätt som innan reformen 1988. Den efterlevande skyddas i detta fall av basbeloppsregeln.³⁷

Ifall det finns efterarvsberättigade, ärver den efterlevande maken egendomen med fri förfoganderätt. Den fria förfoganderätten innebär att maken fritt kan förfoga över egendomen genom att t.ex. sälja, panta, donera eller investera den efter eget behag. Det som skiljer den fria förfoganderätten från full äganderätt är att egendom som innehas med fri förfoganderätt inte går att

---

³⁴ Se Brattström och Singer s. 63.

³⁵ Ibid. s. 78f.

³⁶ Se Lind och Walin: Ärvdabalken del 1 (2018-05-14), Zeteo, www.zeteo.nj.se, kommentaren till 3 kap. ÄB, under *Inledning* och *1987 års reformering av makes arvsrätt*.

³⁷ Ibid.

testamentera bort, 3:2 ÄB. Den efterlevande kan således inte genom ett testamente åsidosätta t.ex. de gemensamma bröstarvingarnas efterarvsrätt.³⁸

3.3.2 Makes arvsrätt och särkullbarn

Makes arvsrätt gäller endast i förhållande till makarnas gemensamma bröstarvingar. Ifall den första avlidne efterlämnar särkullbarn, har dessa rätt att omedelbart ta del av sitt arv, 3:1 ÄB. Motiveringen till särkullbarnens särbehandling var främst att särkullbarnens relation till en styvförälder (den efterlevande maken) inte är lika stark som relationen till deras egna föräldrar. Det ansågs även föreligga en större risk för att det, vid den efterlevande makens frånfälle, inte skulle finnas något arv kvar för särkullbarnen. Vid denna tid var det knappa två decennier sedan utomäktenskapliga barn fick arvsrätt efter sin far, och i linje med detta ville man se till att särkullbarnen inte skulle åtnjuta en sämre position än de inomäktenskapliga barnen.³⁹

Idag är det dock inte alltför ovanligt att det finns både bröstarvingar och särkullbarn då den ena maken dör. I vissa fall kan särkullbarnens rätt till omedelbart arv resultera i en splittring av hemmet för den efterlevande, t.ex. ifall hen tvingas likvidera bostaden för att tillgodose särkullbarnets arvslott. Reformen av makes arvsrätt 1988 hade för avsikt att uttryckligen undvika splittring av hemmet för den efterlevande, vilket kan äventyras av särkullbarnens omedelbara arvsrätt.⁴⁰ Basbeloppsregeln i 3:1 2 st. ÄB räcker i de flesta fall inte heller till för att täcka särkullbarnets arvslott.⁴¹

Ifall det endast finns särkullbarn till den först avlidne, kommer särkullbarnet/-barnen omedelbart att ärva kvarlåtenskapen i sin helhet. Den efterlevande skyddas i dessa fall endast av testamente och basbeloppsregeln, och kan

---

³⁸ Se Brattström och Singer s. 80f.

³⁹ Ibid s. 209. Se även avsnitt 3.2, fjärde stycket.

⁴⁰ Ibid. s. 210. Se även avsnitt 3.2, femte stycket.

⁴¹ Ibid. s. 209f.

således bli helt utan arv.⁴² Ifall särkullbarnet så önskar kan hen avstå sin rätt till förmån för den efterlevande enligt 3:9 ÄB. Ifall särkullbarnen är minderåriga krävs dessutom överförmyndarens samtycke för att förmyndaren ska kunna genomföra ett arvsavstående i särkullbarnets ställe, se 3:9 ÄB och 15:6 2 st. FB.⁴³

3.4 SOU 1998:110

SOU 1998:110, den s.k. Ärvdabalksutredningen, hade för avsikt att utreda ifall ändringarna i lagreformen fått utslag på önskat sätt, samt se över om lagrummet motsvarade allmänhetens rättsuppfattning.⁴⁴ Utredningen tangerade alla ändringar som gjordes i ärvdabalken år 1988, och makes arvsrätt utgjorde endast en del av denna utredning.

I utredningen framgår att det är väsentligt att det, speciellt på familjerättens område, råder enighet mellan allmänhetens värderingar och rätten.⁴⁵ Utredningens bedömning var att lagändringen fått önskat genomslag då den väl överensstämde med allmänhetens rättsuppfattning om hur arvsrätten ska vara utformad.⁴⁶ En tydlig majoritet av de som deltagit i utredningen var av den åsikten att reglerna om makes arvsrätt fungerade väl. Makar behövde inte längre skriva inbördes testamenten, utan deras önskan om att maken ska ärva tillgodosågs genom arvsrätten istället.⁴⁷

Utredningen utmynnade i några förslag till ändringar som sammanhängde med makens arvsrätt, men inga förslag har resulterat i laginitiativ. Bl.a. föreslogs ett införande av en möjlighet att redan vid den första makens död göra en slags andelsbestämning.⁴⁸ Utredningen föreslog i de fall den

---

⁴² Se Lind och Walin: Ärvdabalken del 1 (2018-05-14), Zeteo, www.zeteo.nj.se, kommentaren till 3 kap. ÄB, under *Inledning* och *1987 års reformering av makes arvsrätt*.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Se SOU 1998:110 s. 15.

⁴⁵ Ibid. s. 72.

⁴⁶ Ibid. s. 89.

⁴⁷ Ibid. S. 90.

⁴⁸ Se Singer, *Utvecklingen i svensk arvsrätt 1950-2010* s. 92 ff.

efterlevande tar över hela kvarlåtenskapen, genom både giftorätt och arv, att man ska kunna göra en andelsbestämning redan vid arvsförflyttningen till den efterlevande. Således skulle man definiera vilken del den efterlevande inte har testamentsrätt över.⁴⁹ Förslaget har tagits upp i den juridiska debatten och även uppmärksammas genom ett rättsfall, RH 1993:7, i vilket en lagändring påkallades, men än har ingen lagändring initierats.⁵⁰ Förslaget går att läsa i 3 kap. 12 § i den föreslagna lydelsen.⁵¹

---

⁴⁹ Se SOU 1998:110 s. 15.

⁵⁰ Se Singer, *Utvecklingen i svensk arvsrätt* s. 124f.

⁵¹ Se SOU 1998:110 s. 26.

4 Finland

För att senare kunna besvara frågan om den finska modellen kan utgöra ett alternativ till den svenska, måste jag först redogöra för rättsläget i Finland. Väsentligt är också hur väl fungerande den finska modellen är och vilka problem som uppstår i tillämpningen. En inblick i den finska modellen ska ge läsaren ett tillräckligt underlag för att avgöra ifall den finska modellen är kompatibel med den svenska eller inte.

Finland var en del av Sverige i nästan 600 år, ända tills det finska territoriet förlorades till Ryssland år 1809. Det är viktigt att förstå att Finland förblev autonomt under den ryska tiden fram till självständigheten år 1917 och att Sverige fungerade som en förebild för Finland under den ryska tiden. 1734 års lag följde med från den svenska tiden och utgjorde grunden för äktenskapsrätten och arvsrätten i Finland.⁵²

4.1 Rättsutvecklingen sedan 1809

Tsar Aleksander I uttryckte vid Borgå lantdag år 1809 att han skulle respektera de svenska grundlagarna, vilket innebar att 1734 års lag kunde fortsätta att gälla i Finland även efter separationen ifrån Sverige.⁵³ Giftermålsbalken och ärvdabalken gällde i sin dåvarande form och den senare var i kraft (med endast mindre förändringar) ända till 1900-talets mitt, då en ny ärvdabalk trädde i kraft år 1966.⁵⁴

Redan på 1920-talet började arbetet på en ny ärvdabalk, och den svenska rätten fungerade fortfarande som en förebild. De svenska förarbetena var (och är än idag) viktiga källor i lagstiftningsarbetet och ett aktivt samarbete svenska och finska myndigheter emellan förekom redan då. Faktum är att den

---

⁵² Se Kangas s. 53.

⁵³ Ibid. s. 53f.

⁵⁴ Ibid. s. 66.

finska ärvdabalken nästan till punkt och pricka⁵⁵ motsvarar den svenska ÄB.⁵⁶ I propositionen till 1965 års ärvdabalk framgick tydligt att den svenska lagstiftningen legat som grund till förslaget och att man fäste vikt vid den gemensamma historien länderna emellan.⁵⁷

4.2 Efterlevande makes ställning i finsk rätt

4.2.1 Rätten till oskiftat bo

År 1983 stärktes den efterlevandes skydd genom införandet av ett egendomsskydd, dvs. rätten för den efterlevande att sitta i oskiftat bo. Lagändringen genomfördes genom en förnyelse av 3 kap. FÄB.⁵⁸ Syftet med ändringen var att stärka den efterlevande makens skydd och att på detta sätt skydda den svagare parten. Detta skydd är i praktiken mer vidsträckt än så då det inte beaktar den förmögenhet den efterlevande själv äger, m.a.o. så åtnjuter den efterlevande denna rätt nästan helt oberoende av vad som ingår i hans egen förmögenhet. Det som dock beaktas är huruvida den efterlevande har en egen bostad som är lämplig för varaktigt boende eller inte.⁵⁹

Då en av makarna i ett äktenskap dör, har den efterlevande rätt att behålla den gemensamma bostaden med tillhörande bohag oskiftad i sin besittning.⁶⁰ Bröstarvingarna till den först avlidne och testamentstagarna har dock rätt att kräva arvskifte. Ifall krav på skifte ställs, skyddas den efterlevande maken istället av det s.k. minimiskyddet i 3:1a 2 st. FÄB, vilket i praktiken kan innebära att den efterlevande även i dessa fall får förbli i den gemensamma bostaden. Således är ett krav på skifte ifrån bröstarvingarna endast i vissa fall hinder för den efterlevandes nyttjanderätt.⁶¹

---

⁵⁵ Jmf. Bilaga 1.

⁵⁶ Se Kangas s. 66.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Se Kangas s. 35.

⁵⁹ Se Mikkola s. 35f.

⁶⁰ Se i bilaga: 3:1a FÄB.

⁶¹ Se Aarnio och Kangas s. 999.

Skyddet är utformat som ett egendomsskydd, vilket ska trygga bostad och bohag, dvs. den efterlevandes hem och boendestandard. Äganderätten överförs således i enlighet med arvsrättens reglering eller enligt testamente, och endast nyttjanderätten övergår till den efterlevande maken. Det praktiska utfallet är att den som äger egendomen, har begränsade möjligheter att t.ex. sälja eller panta den så länge den efterlevande maken nyttjar egendomen.⁶²

Bröstarvingar har rätt att kräva arvskitte, även om den efterlevande maken skulle ha rätt till att sitta i oskiftat bo. I samband med att kravet ställs, görs en utredning av huruvida kravet kan verkställas eller inte. Bohaget i bostaden omfattas aldrig av kravet på arvskitte och den efterlevande har alltid rätt till att nyttja bohaget i den gemensamma bostaden helt oskiftat. Ifall egendomen skiftas, tryggas den efterlevandes ekonomi istället av bidragsbestämmelserna i 8 kap. FÄB. Fyra olika situationer kan urskiljas:⁶³

	Den avlidne makens egendom	Den efterlevande makens egendom
A	Innehåller en bostad	Innehåller inte en bostad
B	Innehåller inte en bostad	Innehåller inte en bostad
C	Innehåller inte en bostad	Innehåller en bostad
D	Innehåller en bostad	Innehåller en bostad

När en bröstarvinge eller testamentstagare uttrycker ett krav på skifte, kommer skiftet att utföras eller inte utföras beroende av vilken av situationerna ovan som är aktuell. I situation B och C, kan kravet verkställas och skiftet sker i sin helhet under den efterlevandes livstid. Den efterlevande maken kan istället få ersättning genom bidrag eller gottgörelse enligt bestämmelserna i kap. 8 FÄB.⁶⁴ Avgörande i situation C är huruvida bostaden de facto ägs av den efterlevande maken, hyresrätter eller arbetsbostäder är

⁶² Se Mikkola s. 36.

⁶³ Se Aarnio och Kangas, tabell 5 på s. 1052.

⁶⁴ Se Aarnio och Kangas s. 1053.

således inga hinder för den efterlevande att få sitta i oskiftat bo.⁶⁵ Situation A stöds av 3:1a 2 st. FÄB och den efterlevande får således stanna kvar i den gemensamma bostaden, utan hinder av kravet ifrån bröstarvingarna.⁶⁶

I situation D utreds ifall den efterlevande makens bostad är lämplig för stadigvarande boende, ifall svaret är jakande, skiftas den avlidne makens egendom, och den efterlevande får flytta in i sin egen bostad. Ifall svaret är nekande, kan den efterlevande yrka på minimiskyddet i 3 kap. 1 a§ 2 st. FÄB, varefter hen får förbli i den gemensamma bostaden, likt utfallet i fall A.⁶⁷

Bostaden den efterlevande äger i situation D ska även vara lämplig som hem⁶⁸, och i denna bedömning beaktas bl.a. läge, storlek, bostadstyp och bekvämlighet. Bedömningen är inte objektiv utan avgörande är hur den efterlevande själv upplever bostaden. Skyddet för den efterlevande maken ska trygga den rådande levnadsstandarden och även kontinuiteten av denna standard.⁶⁹

Rättsfallet HD 1992:94 behandlade denna bedömning. I fallet hade den efterlevande bott tillsammans med den avlidne i ett stort radhus i två våningar med bl.a. bastu, kakelugn och uppvärmt förråd. Högsta domstolen i Finland ansåg att antalet rum är en god utgångspunkt i bedömningen, den alternativa bostaden ska ha åtminstone lika många rum som den gemensamma bostaden, om inte den efterlevande själv är beredd att bo i en mindre bostad. Den alternativa bostaden var i detta fall en höghuslägenhet på ca. 50 kvm. Domstolen ansåg att höghuslägenheten inte motsvarade det gemensamma hemmet i varken standard eller storlek. Vidare ansåg den efterlevande själv att den alternativa lägenheten inte var lämplig som hem för henne. Den efterlevande änkan fick bo kvar i oskiftat bo.⁷⁰

---

⁶⁵ Se Mikkola s. 26.

⁶⁶ Se Aarnio och Kangas s. 1053.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Se formuleringen i 3:1a 2 st. FÄB.

⁶⁹ Se Mikkola s. 37.

⁷⁰ HD 1992:94. Elektronisk sammanfattning på svenska finns att läsa på www.edilex.fi/kko/hd/19920094.

Högsta domstolen har genom sin praxis visat att den efterlevande makens levnadsstandard är det avgörande rättesnöret i bedömningen av huruvida en alternativ bostad är lämplig eller inte enligt 3:1a 2 st. FÄB.⁷¹

4.2.2 Makes arvsrätt i finsk rätt

Makes arvsrätt infördes i samband med den nya ärvdabalken i Finland år 1966.⁷² Makes arvsrätt inom den finska rätten avgränsas till de fall då den avlidne inte efterlämnar några bröstarvingar och hen heller inte testamenterat egendomen. Den efterlevande maken ärver då kvarlåtenskapen i sin helhet med antingen fri förfoganderätt eller full äganderätt. Ifall den avlidne inte efterlämnat några arvingar inom den andra arvsklassen, ärver den efterlevande med full äganderätt. Finns det däremot arvingar inom den andra arvsklassen, ärver den efterlevande egendomen med fri förfoganderätt, och arvet fördelas till arvingarna i den andra arvsklassen vid den efterlevande makens frånfalle. Den fria förfoganderätten motsvarar den vi har i Sverige.⁷³

4.3 Framtida reformbehov

För närvarande finns inget starkare tryck från politiskt håll till ändringar i arvsrätten. Inga utredningar eller lagsförslag har utarbetats på detta område sedan den finska ärvdabalken trädde i kraft.⁷⁴ Det finska justitieministeriet tillsatte dock år 2003 en arbetsgrupp som skulle utreda huruvida det fanns behov av förändringar i ärvdabalken, speciellt avseende den efterlevande makens ställning. Arbetsgruppens utgick ifrån den svenska modellen och arbetade utifrån ett jämförande perspektiv. Arbetet utmynnade i ett kortare betänkande vilket jag kommer att behandla i avsnittet som följer.

---

⁷¹ Se Mikkola s. 39.

⁷² Ibid. s. 34.

⁷³ Se Aarnio och Kangas s. 1072f.

⁷⁴ Se Kangas s. 75.

Arbetsgruppen hade för avsikt att utreda ifall det i Finland fanns behov och var möjligt att stärka den efterlevande makens skydd. Utredningen utgick ifrån tre alternativ:

1. Att i sin helhet följa den svenska lagändringen ifrån 1988, och anamma en ny arvsordning där makar har arvsrätt framför gemensamma bröstarvingar.
2. Att delvis följa den svenska modellen genom att begränsa makens arvsrätt till att omfatta endast bostad och bohag.
3. Att utveckla den finska modellen så att den efterlevande får nyttjanderätt till kvarlåtenskapen i helhet (istället för endast till bostad och bohag). Rätten skulle på samma sätt som tidigare begränsas av krav på skifte ifrån bröstarvingar och testamentstagare.⁷⁵

Arbetsgruppen tangerade den svenska modellen och studerade bl.a. förarbetena till lagändringen samt SOU 1998:110. Arbetsgruppen konstaterade att argumenten för att införa makes arvsrätt i Sverige, till stor del stämde överens med det finska samhället. Ett av argumenten i propositionen var att många efterlevande makar innan lagändringen tvingades flytta ifrån den gemensamma bostaden,⁷⁶ i betänkandet påpekades dock att detta argument inte var aktuellt i Finland p.g.a. att rätten att sitta i oskiftat bo i 3:1a 2 st. FÄB hindrar en sådan situation.⁷⁷

Arbetsgruppen ansåg att den svenska modellen fungerar optimalt i de fall den ena maken dör då barnen ännu är i ung ålder. I den svenska modellen elimineras problematik kring hur egendomen ska ses efter då den efterlevande maken har fri förfoganderätt över egendomen. I Finland däremot är äganderätten och nyttjanderätten placerad hos olika individer. Detta förhållande kan skapa komplicerade juridiska situationer efterlevande make

---

⁷⁵ Se Justitieministeriet, Arbetsgruppsbetänkande 2004:6, *Perintökaaren uudistamistarpeet* [Behovet av en ärvdabalksreform]. Valto Statsrådets publikationsarkiv, 2004. <www.urn.fi/URN:ISBN:952-466-166-7> (Hämtad: 2018-04-25). Obs! Betänkandet hör till det offentliga trycket i Finland, men av pedagogiska skäl har jag valt att ha med den elektroniska källan till betänkandet i källförteckningen.

⁷⁶ Se avsnitt 3.2, femte stycket.

⁷⁷ Se betänkande 2004:6 s. 13.

och bröstarvingar emellan, då nyttjanderätten ligger hos den efterlevande maken och äganderätten hos bröstarvingarna.⁷⁸

I betänkandet klargjordes att den fria förfoganderätten har fler fördelar i jämförelse med nyttjanderätten. Den finska regleringen om hur det oskiftade boet skall skötas om är vidsträckt och detaljerad (förhållandet till ägare, bostadsföreningar, fastighetsbolag etc.), den svenska modellen skulle eliminera behovet av denna typ av lagstiftning. Den efterlevande skulle heller inte vara bunden till parets sista gemensamma hem, utan skulle fritt kunna sälja bostaden och förse sig med en mer ändamålsenlig bostad vid behov.⁷⁹

Av betänkandet framgår också att den svenska modellen kunde medföra vissa svårigheter i Finland. Den svenska modellen innebär bl.a. att samma egendom ofta skiftas två gånger inom en relativt kort tid. Ur finskt perspektiv skulle detta vara problematiskt ur en arvsskattemässig synvinkel⁸⁰, skattebördan skulle nämligen öka utan skatterättsliga ändringar. Egendom en person ärver med fri förfoganderätt skattas på samma sätt som egendom som ärvs med full äganderätt. Således skulle den efterlevande skatta på den ärvda kvarlåtenskapen fullt ut. I dessa fall kunde arvsskatten bli kännbart betungande.⁸¹

Vidare kommenterades särkullbarnens rätt till omedelbart arv. Arbetsgruppen konstaterade att den efterlevande makens ställning t.o.m. kunde försämrans genom införandet av den svenska modellen, då särkullbarnen i dessa fall har rätt att få ut sin arvslott vid den första makens frånfälle. I den svenska modellen kan den efterlevande tvingas sälja det gemensamma hemmet för att särkullbarnet ska få sin arvslott tillgodosedd.⁸²

I betänkandet fanns förslag till förbättringar i den finska lagstiftningen. Det poängterades att lagstiftningen i sin helhet fungerat bra i praktiken, men att vissa ”kryphål” möjliggjorde orättvisa utfall. Förbättringsförslagen skulle leda till att utfallet, även i ovanligare fall, skulle bli mer rättvist för alla

---

⁷⁸ Se betänkande 2004:6 s. 13.

⁷⁹ Ibid. s. 16.

⁸⁰ I Finland betalar samtliga arvtagare arvsskatt på arv vars värde överstiger 20 000 €.

⁸¹ Se betänkande 2004:6 s. 13f.

⁸² Ibid.

iblandade parter.⁸³ Jag har valt att ta upp de, för denna uppsats, mest väsentliga förslagen.

Eftersom det inte skett några förändringar i lagrummet sedan betänkandet skrevs, är det värt att tala om lagstiftningen i presens. De förslagen arbetsgruppen arbetat ihop är lika relevanta idag (2018) som de var för nästan 15 år sedan.

Arbetsgruppen föreslog att man skulle stärka den efterlevande makens ekonomiska skydd, genom att övergå till att bevilja den efterlevande fri förfoganderätt, istället för nyttjanderätt. Den fria förfoganderätten skulle omfatta såväl bostad som bohag. Den fria förfoganderätten skulle på samma sätt som nyttjanderätten vara beroende av huruvida det i den efterlevandes egendom ingår en bostad som är lämplig som hem. Bröstarvingarna skulle ha rätt till efter arv, och den efterlevande skulle vara förhindrad från att testamentera bort bostaden eller bohaget.⁸⁴

Ett skifte från nyttjanderätt till fri förfoganderätt skulle ge den efterlevande maken en mer självständig ställning i förhållande till bostaden. Hen skulle t.ex. ha friheten att sälja bostaden ifall livssituationen krävde det. Regleringen kring bostaden och bohaget skulle också bli mindre komplicerad, och förhållandet mellan ägarna (oftast bröstarvingarna) och den efterlevande maken skulle bli mindre reglerat. Utöver denna (större) förändring, föreslogs några små förändringar som komplettering.⁸⁵

Ett mindre ändringsförslag rörde den efterlevande makens förmögenhet. Enligt lagens nuvarande utformning spelar det inte roll vilka tillgångar den efterlevande maken har, utöver en passande bostad.⁸⁶ Den efterlevande kan m.a.o. ha en förmögenhet med vilken det skulle vara fullt möjligt att införskaffa en bostad för eget bruk, utan att detta spelar någon roll för hens rätt att stanna i det gemensamma hemmet. Ifall den efterlevande har en betydande förmögenhet, kan regleringen leda till oskäliga utfall. I

---

⁸³ Se betänkande 2004:6 s. 16.

⁸⁴ Ibid. s. 26.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Se avsnitt 4.2.1, nionde stycket.

betänkandet föreslås en ändring såtillvida, att man skulle beakta den efterlevande makens ekonomiska situation, och uppställa vissa villkor för rätten att sitta i oskiftat bo. Exempelvis kunde lagrummet ställa upp villkoret som så, att den efterlevande inte har nyttjanderätt till den gemensamma bostaden ifall hen utan svårigheter kan införskaffa en bostad med sin egen förmögenhet. Vidare skulle man beakta bröstarvingarnas behov av att ärva den gemensamma bostaden direkt och även andra omständigheter som t.ex. äktenskapets längd.⁸⁷

Avslutningsvis konstaterar arbetsgruppen att en förnyelse av FÄB i första hand förutsätter en förnyelse av det arvsskatterättsliga systemet. Syftet med att övergå från nyttjanderätt till fri förfoganderätt är att stärka den efterlevande makens ställning, och man skulle uppnå det motsatta med en dubbelbeskattning.⁸⁸

---

⁸⁷ Se betänkande 2004:6 s. 18.

⁸⁸ Ibid. s. 27.

5 Analys

Frågeställningarna jag önskat besvara genom denna uppsats är som följer:

1. Varför infördes makes arvsrätt i Sverige år 1988?
2. Har lagstiftningsreformen uppfyllt sitt syfte?
3. Har reformen gett upphov till problem eller svårigheter i tillämpningen?
4. Kunde det finska systemet fungera som en alternativ modell till det svenska?

Fråga 1—3 har besvarats genom en löpande analys. Fråga ett har besvarats i avsnitt 3.2, fråga två har besvarats i avsnitt 3.4 i behandlingen av SOU 1998:110. Fråga tre besvarades löpande i de olika delavsnitten under avsnitt 3. Fråga fyra ska besvaras genom följande analys.

Den finska och den svenska modellen erbjuder olika lösningar för att garantera den efterlevande makens skydd. Bägge modeller har sina fördelar, men jag har valt att utgå ifrån den svenska modellen och utreda ifall den finska modellen kan erbjuda lösningar för de svårigheter som uppstår till följd av makes arvsrätt i Sverige.

Ur den efterlevande makens synvinkel erbjuder både den finska och svenska lagstiftningen ett starkt skydd. Den mest påtagliga skillnaden Sverige och Finland emellan rör särkullbarnens ställning i förhållande till den efterlevande maken. I den svenska modellen har särkullbarnen till den avlidne maken rätten att få ut sitt arv omedelbart, vilket inskränker den efterlevande makens ekonomiska skydd. Ifall det finns både gemensamma bröstarvingar och särkullbarn, kan den efterlevande tvingas splittra sitt boende för att tillgodose särkullbarnens rätt. Ifall det endast finns särkullbarn, och inget testamente till förmån för den efterlevande, ärver särkullbarnet hela kvarlåtenskapen, vilket kan vara väldigt oförmånligt för den efterlevande maken. I sista hand skyddas

den efterlevande av basbeloppsregeln, men beloppet är inte tillräcklig för att tillgodose den efterlevande makens behov av bostad.

I den finska modellen undviks denna farhåga genom att nyttjanderätten till den gemensamma bostaden och bohaget är absolut, och inte kan inskränkas av varken särkullbarns eller bröstarvingars arvsrätt. I detta hänseende uppfyller den finska modellen syftet med att skydda den efterlevande makens hem och levnadsstandard bättre än den svenska.

En annan aspekt i särkullbarnens omedelbara arvsrätt är att det i dagens samhälle blir allt vanligare med familjer där både bröstarvingar och särkullbarn lever i samma hushåll. I dessa familjekonstruktioner kan det skapa slitningar familjemedlemmarna emellan då barn som vuxit upp tillsammans behandlas olika p.g.a. den arvsrättsliga regleringen. Departementschefens motivering till särkullbarnens särbehandling kan inte anses hållbar i dessa fall, då relationen mellan barn och styvförälder är nära och inte avlägsen som i det föreslagna scenariot.⁸⁹ Den finska modellen kunde även i detta fall vara en lösning, då problematiken kring särkullbarnen helt elimineras. I Sverige får varje enskild familj med både särkullbarn och bröstarvingar än så länge avgöra hur arvet ska fördelas genom testamente.

Av nyttjanderätten i den finska modellen följer en vidsträckt reglering om förhållandet mellan den som innehar nyttjanderätten (efterlevande make) och den som innehar äganderätten (bröstarvingar eller testamentstagare). I Sverige undviks denna typ av reglering genom den fria förfoganderätten. Den fria förfoganderätten är även mer flexibel och möjliggör att den efterlevande anpassar kvarlåtenskapen till sin egen livssituation. Hen är t.ex. inte bunden av den gemensamma bostaden, utan är fri att sälja denna i utbyte mot en lämpligare bostad. Denna aspekt talar definitivt för den fria förfoganderätten och den svenska modellen.

---

⁸⁹ Se avsnitt 3.2, fjärde stycket.

Varken Finland eller Sverige har laglottsskyddat den efterlevande maken, vilket innebär att ett testamente kan göra den efterlevande maken helt arvslös. I den finska modellen har dock nyttjanderätten förtur, och den efterlevande är alltid garanterad bostad och bohag, även om den avlidne maken testamenterat något annat. I detta hänseende har den efterlevande ett starkare skydd i Finland. Det är dock värt att poängtera att det i dessa fall istället blir en avvägning mellan intresset för den efterlevande att behålla sin levnadsstandard och testatorns intresse att fördela sin egendom enligt eget behag. I denna avvägning har Finland prioriterat den efterlevande, medan den svenska modellen tillgodoser båda, dels den efterlevande genom makes arvsrätt, dels testatorn genom att testamentet inkräktar på den efterlevandes arvsrätt. På denna punkt erbjuder den finska modellen inte nödvändigtvis en lösning på situationen, eftersom prioriteringen av den efterlevande i Finland talar om en annan avvägning mellan skyddssubjekten än i Sverige. Den finska modellen skulle således inte passa i den svenska regleringen, utan skulle endast vara ett icke-önskvärt alternativ.

Det som i sista hand blir avgörande för vilken modell respektive land väljer är de samhällseliga värderingarna bakom lagrummet. Väsentligt för valet av antingen arvsrätt eller nyttjanderätt för den efterlevande är skyddsvärdet av både den efterlevande, och arvingarna till den avlidne. I Sverige framgår det tydligt att den efterlevande maken blivit allt mer skyddsvärd över tid, medan man i Finland inte kan se en lika tydlig trend. Trots att arbetsgruppen i betänkandet från justitieministeriet poängterade fördelarna med att övergå till fri förfoganderätt, har inga initiativ i den riktningen tagits sedan dess. I detta hänseende kan man dra slutsatsen att allmänheten inte ser ett reformbehov på samma sätt som de sakkunniga gör. I Finland finns heller inga lagförslag eller utredningar som skulle ta fasta på makes arvsrätt, vilket också talar för att allmänheten är nöjd med den nuvarande lösningen.

I viss mån kunde den finska modellen lösa problematiken kring särkullbarnens arvsrätt, men i huvudsak skulle den finska modellen inte vara i överensstämmelse med de svenska värderingarna. Den finska modellen

skulle således endast erbjuda en annorlunda lösning på t.ex. särkullbarnens omedelbara arvsrätt, men inte en lösning som skulle var i överensstämmelse med de värderingar och skyddsvärden som står bakom den svenska regleringen. Jag menar att den finska modellen inte skulle vara i samklang med de samhälleliga värderingarna i Sverige gällande makes arvsrätt. Min tolkning av rättsläget är att man både i Finland och Sverige är tillfreds med den nuvarande lydelsen och utformningen av den efterlevande makens skydd i ÄB och FÄB.

Bilaga: Utdrag ur FÄB

3 kap – Om makes arvsrätt och rätt att besitta kvarlåtenskap (25.2.1983/209)

1 §

Var arvlåtaren gift och lämnar han ej efter sig bröstarvinge, tillfaller kvarlåtenskapen efterlevande maken.

Lever vid efterlevande makens död den först avlidne makens fader, moder, syskon eller syskons avkomling, äga de, som då äro närmast till arv efter den först avlidne, taga hälften av efterlevande makens bo, om ej nedan i detta kapitel annorlunda stadgas. Ej må efterlevande maken genom testamente förordna om vad sålunda skall tillfalla den först avlidnes arvingar.

Efterlämnade den sist avlidne maken inte arvinge, tillfaller hans andel den först avlidne makens i 2 mom. avsedda arvingar. (25.2.1983/209)

1 a § (25.2.1983/209)

Efterlevande make får hålla den avlidne makens kvarlåtenskap oskiftad i sin besittning, om annat inte följer av bröstarvinges krav på skifte eller av testamente som upprättats av arvlåtaren.

Utan hinder av bröstarvinges krav på skifte och testamentstagares rätt får efterlevande make hålla bostad, som använts som makarnas gemensamma hem, eller annan sådan bostad, som ingår i kvarlåtenskapen och som är lämplig som hem för den efterlevande maken, oskiftad i sin besittning, om det inte i den efterlevande makens förmögenhet ingår en bostad som är lämplig som hem. Sedvanligt bohag som finns i det gemensamma hemmet skall alltid lämnas oskiftat i den efterlevande makens besittning.

Vad i 12 kap. är stadgat om nyttjanderätt på grund av testamente skall på motsvarande sätt tillämpas på efterlevande makes rätt att hålla i 1 och 2 mom. avsedd egendom i sin besittning.

Om efterlevande makes rätt till bidrag, då han till följd av stadgandena i 25 kap. eller av annat skäl inte kan tryggas tillräcklig bostad och tillräckligt bohag, stadgas i 8 kap. 2 §.

8 kap – Om bidrag och gottgörelse (25.2.1983/209)

2 § (14.1.2011/27)

Arvlåtares trolovade, efterlevande make eller maka i de fall som avses i 3 kap. 7 § eller arvlåtares sambo kan ur kvarlåtenskapen få bidrag i pengar, i form av någon annan egendom eller rätt att använda egendom efter vad som bedöms skäligt, om hans eller hennes försörjning har försämrats till följd av arvlåtarens död och bidraget behövs för att trygga försörjningen.

Bidrag kan ges efterlevande make eller maka även i det fall att den efterlevande inte med stöd av 3 eller 25 kap. kan få egendom som behövs för en tillräcklig försörjning.

Genom utgivande av bidrag får det inte utan vägande skäl göras intrång i arvinges rätt till laglott.

När bidragsbehovet och bidragsbeloppet prövas ska hänsyn tas till den trolovades, den efterlevande makens, makans eller sambons möjligheter att trygga sin försörjning genom sina egna tillgångar och förvärvsinkomster eller andra inkomster samt till hans eller hennes ålder, parförhållandets varaktighet och andra jämförbara omständigheter.

Med sambo avses i detta kapitel en person som tillsammans med arvlåtaren vid dennes död lever i ett samboförhållande som avses i lagen om upplösning av sambors gemensamma hushåll (26/2011).

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Aarnio, Aulis och Kangas, Urpo. *Suomen jäämistöoikeus I – Perintöoikeus* [Den finska successionsrätten I – Arvsrätten]. 6:e uppl. Helsingfors 2016.

Brattström, Margareta och Singer, Anna. *Rätt arv – Fördelning av kvarlåtenskap*. 4:e uppl. Uppsala 2015.

Kangas, Urpo, 'Ex oriente lux. Äktenskapsrättens och arvsrättens utvecklingslinjer i Finland mellan 1734 och 2012', i: Eeg, Thomas (red.). *Samfunnsutvikling og arverettslige utfordringer*. Oslo 2013.

Kleineman, Jan, 'Rättsdogamtisk metod', i: Fredrik Korling och Mauro Zamboni (red.), *Juridisk metodlära*, Lund 2015.

Mikkola, Tuulikki. *Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa* [Efterlevande makes ställning i successions- och skatterätten]. 2 uppl. Juva 2010.

Singer, Anna, 'Familjerätten – en kulturyttring', i: Singer, Anna (red.), *Familj, religion, rätt - En antologi om kulturella spänningar i familjen – Med Sverige och Turkiet som exempel*. Uppsala 2010.

Singer, Anna, 'Utvecklingen i svensk arvsrätt 1950-2010', i: Eeg, Thomas (red.). *Samfunnsutvikling og arverettslige utfordringer*. Oslo 2013.

Valguarnera, Filippo, 'Den komparativa metoden', i: Fredrik Korling och Mauro Zamboni (red.), *Juridisk metodlära*, Lund 2015.

Offentligt tryck

Proposition 1986/87:1. *Äktenskapsbalk m.m.*

SOU 1925:43. Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken.

Förslag till lag om arv m.m.

SOU 1981:85. Förslag av familjelagssakkunniga. *Äktenskapsbalk.*

SOU 1998:110 Slutbetänkande av Ärvdabalksutredningen. *Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring.*

Akademiska avhandlingar

Kulin Olsson, Karin. *Arvsrätt eller rätt till arv – en studie om arvsberättigade och kvarlåtenskapens fördelning.* Diss., Örebro Universitet 2018.

Elektroniska källor

Justitieministeriet. Arbetsgruppsbetänkande 2004:6. *Perintökaaren uudistamistarpeet* [Behovet av en ärvdabalksreform]. Valto Statsrådets publikationsarkiv. 2004. <www.urn.fi/URN:ISBN:952-466-166-7> (Hämtad: 2018-04-25).

Lind, Göran, Walin, Gösta. Kommentar till Ärvdabalken. *Ärvdabalken del I \ 3 kap. Om makes arvsrätt; så ock om rätt för den först avlidne makens arvingar i boet efter den sist avlidne maken.* Zeteo. 2018. <www.zeteo.nj.se/document/arvbkomm_arvbkap03> (Hämtad 2018-05-08).

SCB. Statistiknyhet. *Prisbasbeloppet för år 2018*. SCB, Enheten för prisstatistik. 2017. <www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/priser-och-konsumtion/konsumentprisindex/konsumentprisindex-kpi/pong/statistiknyhet/prisbasbeloppet-for-ar-2018/> (Hämtad 2018-05-15).

Rättsfallsförteckning

HD 1992:94.